

Dzieje biurokracji na ziemiach polskich tom II

Mirosław Szumiło

(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

Wojewodowie i okręgowi pełnomocnicy rządu w pierwszych latach Polski Ludowej (1944-1950)

W sierpniu 1944 roku na mocy dekretu PKWN o powoływaniu władz administracji ogólnej I i II instancji przywrócono urząd wojewody jako przedstawiciela rządu i szefa administracji ogólnej na terenie województwa, oparty na przedwojennych przepisach prawnych¹. Od marca 1945 r. do maja 1946 r. na obszarze tzw. Ziemi Odzyskanych funkcjonował urząd okręgowych pełnomocników rządu, którzy w systemie administracji terytorialnej zajmowali pozycję równorzędną wojewodom². Urząd wojewody został zlikwidowany w maju 1950 r., po wejściu w życie opartej na wzorcach radzieckich ustawy z 20 III 1950 r. „O terenowych organach jednolitej władzy państwowej”³. W niniejszym tekście postaram się scharakteryzować kryteria obsady stanowisk wojewodów i okręgowych pełnomocników rządu, kreśląc zarazem portret zbiorowy 41 osób pełniących omawiane funkcje w latach 1944-1950⁴.

W swoich rozważaniach pominąłem prezydentów miast wydzielonych Warszawy i Łodzi, równych statusem województwom, oraz pełnomocników Rządu Tymczasowego RP działających na początku 1945 roku. Już w końcu 1944 r. w Lublinie postanowiono, że organizatorami administracji na wyzwolanych ziemiach dawnych będą pełnomocnicy rządu, koordynujący w terenie pracę grup operacyjnych, odpowiedzialni za delegowanie pełnomocników powiatowych i miejskich. Ich działalność miała trwać do czasu wprowadzenia i uformowania właściwego aparatu administracyjnego. W końcu lutego 1945 r. rozpoczęli pracę także pełnomocnicy rządu RP przy dowództwach radzieckich frontów, będący łącznikami pomiędzy dowództwami a frontem⁵.

---

¹ H. Izdebski, *Historia administracji*, Warszawa 1996, s. 263.

² R. Degen, *Kancelaria wojewódzkich urzędów administracji ogólnej na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945-1950*, Warszawa 2005, s. 25.

³ M. Kallas, *Historia ustroju Polski X-XX w.*, Warszawa 1999, s. 422.

⁴ Uwzględniono także wicewojewodów pełniących przez dłuższy czas obowiązki wojewody.

⁵ E. Osóbka-Morawski, *Dziennik polityczny 1943-1948. Polska droga do socjalizmu*, Gdańsk 1981, s. 78; S.

W nowym systemie ustrojowym pozycja prawna wojewodów uległa, w porównaniu z okresem do 1939 roku, znacznemu ograniczeniu. Zostali oni bowiem poddani kontroli ze strony Wojewódzkich Rad Narodowych⁶. Zadaniem wojewodów jako przedstawicieli rządu było przede wszystkim koordynowanie działalności administracji rządowej na podporządkowanym im terytorium. Ponadto spoczywał na nich obowiązek reprezentowania rządu w trakcie obchodów świąt państwowych i narodowych, a także uroczystości religijnych organizowanych na terenie województwa. Jako szefowie administracji ogólnej byli wykonawcami zaleceń właściwych ministerstw, służbowymi zwierzchnikami odnośnych władz i urzędów, organami zarządzającymi i orzekającymi oraz przewodniczącymi wszystkich organów kolegialnych działających przy urzędach zespolonych. Mieli prawo rozstrzygać odwołania od orzeczeń i zarządzeń powiatowych władz administracyjnych i samorządowych. Poza tym nadzorowali politykę kadrową. Przyjęcie nowych osób do służby państwowej wymagało uprzedniego zasięgnięcia opinii u wojewody (z wyłączeniem organów bezpieczeństwa publicznego)⁷.

Formalna pozycja wojewodów w hierarchii ówczesnej elity władzy była raczej niska. Wojewodom przyznano bowiem IV stopień zaszczerowania i uposażenia służbowego, równy dyrektorom departamentów w ministerstwach. Podlegali oni służbowo podsekretarzom stanu w Ministerstwie Administracji Publicznej i Ministerstwie Ziem Odzyskanych⁸. To się przekładało na pensje. W marcu 1947 r. wojewoda pomorski otrzymywał uposażenie w wysokości 6800 zł (z dodatkami). W tym czasie I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PPR otrzymywał 9000 zł wynagrodzenia zasadniczego (bez dodatków). W tabeli uposażeń pracowników partyjnych zajmował II stopień, na równi z kierownikiem wydziału KC PPR⁹. Realny zakres władzy każdego wojewody zależał od kilku czynników: jego przynależności partyjnej, pozycji zajmowanej w partii, posiadanych znajomości w elicie władzy, pewnych cech osobistych oraz pozycji I sekretarza KW PPR-PZPR w danym województwie. Znaczenie wojewodów stopniowo malało wraz z umacnianiem się struktur PPR, zwłaszcza od połowy 1947 roku. Pełniący obowiązki wojewody rzeszowskiego Jan Mirek w swoich zapiskach z lat 1948-1950 zanotował głównie udział w uroczystościach rocznicowych, różnego rodzaju akademiach i sesjach Wojewódzkiej Rady Narodowej¹⁰.

Wojewodowie w momencie obejmowania urzędu byli mocno zróżnicowani pod względem wieku. W pierwszym okresie (1944-45) było wśród nich 8 ludzi mło-

---

Jankowiak, *Trudny „powrót do macierzy”*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 9/10, s. 28.

⁶ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Urząd Rady Ministrów (dalej: URM), sygn. 16/177, Notatka w sprawie wojewodów i starostów z października 1946 r., k. 3-4.

⁷ K. Mańkowski, *Administracja ogólna w Polsce*, Warszawa 1948, s. 13-24.

⁸ AAN, URM, sygn. 16/177, k. 3-4.

⁹ AAN, Kancelaria Sejmu Ustawodawczego, akta poselskie, sygn. 468; *Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PPR 1947-1948*, opr. A. Kochański, Warszawa 2002, s. 42.

¹⁰ AAN, akta osobowe Jana Mirka, sygn. 9157.

dych (do 35 lat). Najmłodszy Kazimierz Sidor (ur. 1915 r.) obejmując urząd wojewody lubelskiego miał 29 lat. Najstarszy Mieczysław Okęcki (ur. 1880 r.) miał 65 lat. Generalnie średnia wieku stopniowo rosła. Według ówczesnych kryteriów pochodzenie społeczne wojewodów i pełnomocników okręgowych przedstawiało się następująco: 13 osób – chłopskie, 11 – robotnicze, 10 – inteligenckie, 2 – drobnomieszczzańskie¹¹.

Zdecydowana większość wojewodów i pełnomocników rządu (23 osoby) urodziła się i wychowywała na terenie Kongresówki. 11 z nich pochodziło ze wsi, 2 z małych miasteczek, a 10 ze środowisk miejskich (w tym 5 z Warszawy i 3 z Zagłębia Dąbrowskiego). 12 osób pochodziło z Galicji, z czego 6 z miast (Krakowa, Lwowa i Tarnowa). Zabór niemiecki reprezentował tylko Stefan Brzeziński, syn robotnika rolnego z okolic Ostrowa Wielkopolskiego. Poza tym 2 osoby urodziły się na Ukrainie. Pochodzenie terytorialne było bardzo istotne przy typowaniu kandydatów na wojewodów w latach 1944-1945. Na terenie tzw. Polski Lubelskiej wszyscy mianowani wówczas wojewodowie (w liczbie siedmiu) byli ściśle związani z terenem urzędowania poprzez swoje pochodzenie lub też działalność polityczną w czasie wojny. Podobna zasada obowiązywała częściowo także w 1945 r. na obszarze tzw. ziem dawnych – w Poznaniu, Kielcach, Łodzi i Katowicach. Odstąpiono od tej reguły tylko w Bydgoszczy i Krakowie.

Do informacji o pochodzeniu podawanych przez samych zainteresowanych w ankietach i życiorysach należy podchodzić z pewną dozą sceptycyzmu. W okresie powojennym były one czasami trudne do zweryfikowania. Dobitnie świadczy o tym przypadek Juliana Horodeckiego, wojewody białostockiego od grudnia 1948 roku z ramienia Stronnictwa Ludowego. Horodecki podawał w życiorysach, że urodził się w 1907 r. w Garwolinie jako syn robotnika i chłopki. W czasie I wojny światowej jego ojciec nie wrócił z frontu. Julian mieszkał w tym czasie w Hajsynie na Podolu i w 1924 r. w niejasnych okolicznościach znalazł się na terytorium Polski¹². Taka była wersja oficjalna. Jednak na podstawie relacji i dokumentów będących w posiadaniu jego syna Jerzego Horodeckiego możemy ustalić faktyczne pochodzenie wojewody. Otóż urodził się on w Klitence Wielkiej koło Berdyczowa. Ojciec była zarządcą majątku hr. Franciszka Potockiego, zaś matka pochodziła z miejscowej szlachty zagrodowej. W 1924 r. Julian Horodecki zbiegł ze Związku Radzieckiego do Polski. Jego ojciec i brat zostali aresztowani i zesłani do obozu w Workucie. Matka mieszkała w Berdyczowie aż do śmierci w 1965 roku. Powyższe fakty Horodecki do końca życia ukrywał przed decydentami z PZPR i kolegami z ZSL¹³.

Wojewodowie, w przeciwieństwie do elity PPR, legitymowali się w większości wykształceniem wyższym (23 osoby). Wśród nich było 9 prawników,

---

¹¹ Ustalenia autora na podstawie analizy akt personalnych zachowanych w Archiwum Akt Nowych oraz publikowanych biogramów. Niestety, część akt osobowych nie zachowała się, toteż prezentowane dane są miejscami niepełne.

¹² AAN, Biuro Spraw Kadrowych (dalej: BSK) KC PZPR, akta J. Horodeckiego, sygn. 237/XXIII-597.

¹³ Relacja Jerzego Horodeckiego z 5 VIII 2008 r. (w zbiorach autora).

4 ekonomistów, 4 inżynierów, 3 nauczycieli, 2 lekarzy i 1 doktor filozofii. Osoby te studiowały przeważnie na renomowanych uczelniach. Prawnicy byli absolwentami Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytetu Jagiellońskiego i KUL, inżynierowie – Politechniki Warszawskiej i Politechniki Lwowskiej. Ponadto 2 osoby miały ukończone dwa lata studiów prawnych, zaś 6 osób posiadało solidne wykształcenie średnie gimnazjalne. 5 wojewodów ukończyło szkoły zawodowe, 5 zaledwie szkołę powszechną.

Co czwarty wojewoda (w sumie 11 osób) posiadał doświadczenie z pracy w administracji państwowej i organach samorządu terytorialnego przed 1939 rokiem. W tym gronie doświadczeniem wyróżniał się Ignacy Kubecki (1886-1963), od 1917 r. aktywny działacz PPS. W latach 1923-1927 pełnił funkcję wiceprezydenta Lublina, a następnie w latach 1927-1930 prezydenta Siedlec. Od 1931 do 1939 r. był kolejno dyrektorem Kas Chorych w Równem, Łucku, Ciechanowie i Pińsku. W latach 1945-1948 był prezydentem Włocławka. Niestety, wojewodą pomorskim został dopiero w kwietniu 1948 roku i w praktyce był tylko sprawnym wykonawcą poleceń płynących z KW PPR-PZPR¹⁴. Dużym doświadczeniem z pracy w samorządzie na poziomie gminnym i powiatowym legitymowali się także działacze Stronnictwa Ludowego: Julian Horodecki, Jan Dąb-Kocioł i Piotr Szymanek. Interesująca była kariera Mieczysława Okęckiego (1880-1950). Przed I wojną światową pracował on bowiem w Ministerstwie Komunikacji w Petersburgu. W latach 1920-1932 był radcą w Ministerstwie Komunikacji w Warszawie. Następnie pełnił funkcje przedstawiciela sekcji tranzytowej Ligi Narodów w Chinach (1932-1935) i naczelnego inżyniera drogowego przy rządzie Afganistanu (1938-1944). 18 XI 1944 r. zgłosił się w Lublinie do pracy w PKWN i jako bezpartyjny został mianowany podsekretarzem stanu w Resorcie Komunikacji¹⁵. W kwietniu 1945 r. objął urząd wojewody gdańskiego z ramienia Stronnictwa Demokratycznego. Pięć innych osób pracowało przed wojną na niższych stanowiskach w urzędach państwowych.

Z ramienia PPR funkcję wojewody pełniło 3 „sanacyjnych” urzędników państwowych, którzy wstąpili do tej partii dopiero w 1945 r.: Witold Jaśkiewicz, Włodzimierz Migoń i Stanisław Żrałek. Migoń w okresie okupacji niemieckiej należał do ZWZ-AK, Żrałek był w latach 30-tych związany z organizacjami endeckimi. Natomiast działacz PPS Adam Ostrowski (1911-1977) był od maja 1943 r. szefem Kierownictwa Walki Podziemnej na terenie Małopolski Wschodniej. 31 VII 1944 r. został aresztowany we Lwowie przez NKWD. Uwolniony wskutek interwencji PKWN, 23 IX 1944 r. objął stanowiska podsekretarza stanu w Resorcie Administracji Publicznej. W marcu 1945 r. został wojewodą krakowskim¹⁶.

---

¹⁴ J. Kutta, *Kubecki Ignacy*, w: *Bydgoski Słownik Biograficzny*, red. J. Kutta, t. III, Bydgoszcz 1996, s. 87-88.

¹⁵ AAN, Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, sygn. I/8, k. 20.

¹⁶ Tamże, Biuro Prezydyjne KRN, akta poselskie, sygn. 335.

Powyższe przykłady świadczą o tym, że PPR z braku własnych kadr musiała budować aparat państwowy w dużej mierze w oparciu o fachowe kadry przedwojenne, często nie bacząc na przeszłość tych osób. Ministerstwo Ziem Odzyskanych tłumaczyło się później z praktyki zatrudniania starych, doświadczonych urzędników, dowodząc, że „w okresie budownictwa od podstaw element fachowy mógł zaoszczędzić licznych zbędnych wysiłków i błędów, płynących po prostu z nieznamośności metod pracy administracyjnej, przepisów”¹⁷. Problemy kadrowe PPR wymownie ukazuje fragment sprawozdania z 1946 roku, dotyczące sytuacji w Rzeszowie: „Konieczne obsadzenie stanowiska II wicewojewody. Komitet Wojewódzki wysuwa tow. Huczko. Towarzysz ten ma jedną wadę – pije. Według oświadczenia tow. Baryły przestał jednak pić. Istnieje druga możliwość, przenieść Szczepańskiego ze stanowiska wicewojewody lubelskiego. Wprawdzie i ten pije, ale ma duże doświadczenie administracyjne i jest bojowym”¹⁸.

W sierpniu 1944 r. organizowaniem Wojewódzkich Rad Narodowych i tworzeniem podwalin administracji państwowej zajmowali się specjaliści pełnomocnicy PKWN. Wyszukiwali oni w terenie ludzi chętnych do pracy dla nowego reżimu, przede wszystkim działaczy ludowych. Starali się wysuwać na stanowiska osoby, dzięki którym można było pozyskać część zwolenników tzw. obozu londyńskiego. Za sprawą pełnomocników PKWN i kierownika Resortu Administracji Publicznej Stanisława Kotka-Agroszewskiego, 18 sierpnia 1944 r. przewodniczącym WRN i wojewodą w Rzeszowie został Wiktor Jedliński. Był on znanym na tamtym terenie adwokatem, przedwojennym działaczem PSL „Wyzwolenie”, w okresie okupacji związanym z SL „Roch”. Jedliński widział się nawet w roli pośrednika między Mikołajczykiem a PKWN. Dzięki niemu część miejscowej inteligencji zaakceptowała nową władzę, co przyczyniło się do sprawniejszego i szybszego zorganizowania administracji w województwie. Wojewodą warszawskim mianowano natomiast 6 IX 1944 r. innego działacza SL „Roch” Stanisława Mazura¹⁹. Jedliński już 21 IX 1944 r. został odwołany ze stanowiska, zaś miesiąc później aresztowany pod zarzutami nadużycia władzy i kontaktów z „podziemiem londyńskim”²⁰.

Główną rolę przy obsadzie stanowisk wojewodów i okręgowych pełnomocników rządu odgrywał oczywiście klucz partyjny. W 1945 r. na mocy różnych porozumień międzypartyjnych dokonano podziału 14 województw i okręgów między partie reprezentowane w Krajowej Radzie Narodowej i Tymczasowym Rządzie Jedności

---

¹⁷ Tamże, Ministerstwo Ziem Odzyskanych, sygn. 50, Sprawozdanie z działalności MZO w okresie 27 XI 1945-21 I 1949 r., k. 35.

¹⁸ Tamże, Polska Partia Robotnicza (dalej: PPR), Wydział Administracyjno-Samorządowy, sygn. 295/XIV/6, k. 95.

¹⁹ Tamże, akta osobowe S. Kotka-Agroszewskiego, sygn. 8226, Relacja: *Mój udział w tworzeniu SL „Wola Ludu” i pierwszego rządu PRL*, k. 104-105; K. Kersten, *Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego 22 VII-31 XII 1944*, Lublin 1965, s. 61.

²⁰ AAN, Archiwum Bolesława Bieruta, sygn. 254/IV-5.

Narodowej²¹. Znaczny udział miało początkowo Stronnictwo Ludowe (SL) – aż 4 województwa: białostockie, łódzkie, warszawskie i kieleckie (wkrótce jednak utraciło kieleckie). Polskiemu Stronnictwu Ludowemu przyznano tylko województwo rzeszowskie, które objął Roman Gesing. PPS otrzymała województwa pomorskie i krakowskie oraz dość ważny Okręg Dolnego Śląska. Od lutego 1947 r. w ręku socjalistów znalazło się też faktycznie woj. rzeszowskie, gdzie do 1950 r. p. o. wojewody był Jan Mirek (nigdy nie otrzymał nominacji na wojewodę). Stronnictwu Pracy przydzielono województwo poznańskie. Ponadto w I 1946 r. Okręg Mazurski objął bezpartyjny protegowany ministra Kiernika dr Zygmunt Robel, który wkrótce potem wstąpił do SP. Zaskakująco skromny udział otrzymało Stronnictwo Demokratyczne (SD), którego przedstawiciel Mieczysław Okęcki został wojewodą gdańskim, lecz już po roku utracił to stanowisko. Ponadto Wacław Białkowski z SD dwukrotnie pełnił obowiązki wojewody w Białymstoku (II – VII 1947 r. i IV – XII 1948 r.). Polska Partia Robotnicza (PPR) w 1945 r. miała tylko 4 wojewodów i pełnomocników: w Lublinie, Katowicach, Szczecinie i Olsztynie. Jak widać, komunistów interesowały przede wszystkim Ziemie Odzyskane. W 1946 r. PPR przejściowo oddała Olsztyn, ale za to przejęła województwa kieleckie i gdańskie. W sumie wśród wspomnianych 41 ludzi przewinęło się 14 osób z PPR, 13 – SL, 8 – PPS, 3 – SP, 2 – SD i 1 – PSL.

Partie polityczne typując kandydatów na wojewodów brały niewątpliwie pod uwagę ich przeszłość polityczną oraz pozycję zajmowaną w centralnych lub lokalnych strukturach partyjnych. W gronie wojewodów i okręgowych pełnomocników rządu znalazło się 11 zasłużonych działaczy KPP i konspiracyjnej PPR. Na początku 1945 r. na tereny poniemieckie skierowano trzech zasłużonych i wpływowych działaczy komunistycznych, przybyłych z ZSRR: Aleksandra Zawadzkiego – członka Biura Politycznego, Leonarda Borkowicza i Jakuba Prawina. Wojewoda kielecki Eugeniusz Iwańczyk-Wislicz był członkiem KC PPR. Wacław Rózga i Paweł Dąbek – wojewodowie w Lublinie, przeszli z aparatu partyjnego, z funkcji II sekretarza KW PPR. Feliks Widy-Wirski był wiceprezesem, zaś Stefan Brzeziński Prezesem Zarządu Głównego Stronnictwa Pracy. Większość wojewodów ludowców i socjalistów łączyła to stanowisko z pełnieniem funkcji przewodniczących Zarządu Wojewódzkiego SL-ZSL lub Wojewódzkiego Komitetu PPS.

Biorąc pod uwagę ostatnie stanowisko zajmowane w okresie powojennym przed nominacją na stanowisko wojewody to 9 osób pełniło funkcję wicewojewody, 5 – starosty lub przewodniczącego PRN, 3 – wiceministrów (w tym Mieczysław Moczkar z MBP, w 1948 r. zesłany na wojewodę do Olsztyna). Pozostali to w większości działacze wojewódzcy swoich partii.

W połowie 1947 r. w zmienionej sytuacji politycznej, po sfałszowanych wyborach do Sejmu, rozpoczęły się czystki polityczne w aparacie państwowym. Przedwojenni urzędnicy stali się „niepełnowartościowymi” pracownikami, ciągnącymi za sobą „balast zaśniedziałej rutyny z okresu kapitalistycznego”. Przyczepiono im ety-

²¹ E. Osóbka-Morawski, *Dziennik polityczny...*, s. 117.

kietkę „kretynizmu fachowości”. Nowe kadry, nie mające wcześniej nic wspólnego z pracą w administracji, określano jako „cenny element, który samym swym zdrowym pochodzeniem socjalnym i głęboką świadomością klasową wnosił bezcenne wartości do aparatu”²². Wobec kilku wojewodów wysunięto zarzut otaczania się starym aparatem urzędniczym. Spotkało to m. in. wojewodę olsztyńskiego z nadania PRR Wiktora Jaśkiewicza, u którego dostrzeżono „silne nawyki urzędniczego liberalizmu i demokracji”²³.

Pracę Urzędów Wojewódzkich i wojewodów kontrolowali cyklicznie inspektorzy Wydziału Administracyjno-Samorządowego KC PPR. Ich sprawozdania pokazują, że współpraca wojewodów z Komitetami Wojewódzkimi partii często nie układała się najlepiej. Najwięcej kłopotów przysparzali socjaliści: Wojciech Wojewoda i Stanisław Piaskowski, próbujący podejmować różne działania niezależnie od PPR. Opowiadający się za całkowitą samodzielnością jego partii Wojciech Wojewoda, wojewoda pomorski, został w styczniu 1948 r. następująco scharakteryzowany przez sekretarza KW PPR w Bydgoszczy: „Znany sprzed wojny ze swych tendencji prawicowych. Również obecnie zdradzający poważne prawicowe sympatie – nienawidzący PPR”. Trzy miesiące później Wojewoda został odwołany ze stanowiska. 7 X 1948 r. usunięto go z PPS „za działalność prawicową, oportunistyczną i nacjonalistyczną”²⁴.

Prawie cała administracja w Okręgu Dolnego Śląska. A następnie województwie wrocławskim była tworzona przez pepeesowców faworyzowanych przez wojewodę Stanisława Piaskowskiego. W lutym 1947 r. w Urzędzie Wojewódzkim we Wrocławiu pracowało 281 członków PPS i zaledwie 70 – PPR. W lipcu 1945 r. Piaskowski zażądał ustąpienia I sekretarza KW PPR Stanisława Kołodzieja, jako warunku dalszej współpracy międzypartyjnej, zarzucając mu tworzenie nieprzychylnych nastrojów wobec jego osoby, tudzież „podstępne metody pracy”. Dwa miesiące później Kołodzieja zastąpił Stanisław Januszewski, w wyniku czego doszło do dalszej eskalacji tarć i konfliktów z PPS. Rywalizacja dwóch partii robotniczych o wpływy w województwie wrocławskim trwała do połowy 1947 r. Od tego momentu Stanisław Piaskowski stopniowo tracił swoją pozycję i wpływ na administrację. Został odwołany ze stanowiska 30 listopada 1948 r.²⁵

Wśród wojewodów desygnowanych przez innego sojusznika PPR, Stronnictwo Ludowe, niezależność starał się zachować przede wszystkim wojewoda łódzki Piotr Szymanek. W sprawozdaniu inspektora PPR z grudnia 1947 r. pisano o nim: „Stara się hamować pracę pepeesowców, próbuje lawirować między PPR i PPS. Wy-

---

²² AAN, Ministerstwo Ziem Odzyskanych, sygn. 50, k. 37; E. Kaszuba, *PPR i PPS – rywalizacja o wpływy w powojennym Wrocławiu*, w: *Władze komunistyczne wobec Ziem Odzyskanych po II wojnie światowej. Materiały z konferencji*, red. S. Łach, Słupsk 1997, s. 98.

²³ AAN, PPR, sygn. 295/XIV/5, k. 22, 28, 49.

²⁴ J. Kutta, *Wojewoda Wojciech*, [w] *Bydgoski Słownik Biograficzny*, red. J. Kutta, t. IV, Bydgoszcz 1997, s. 127.

²⁵ E. Kaszuba, *PPR i PPS – rywalizacja o wpływy...*, s. 86-89, 97-98.

bitny pravicowiec, utracą SL-owców lewicowców”²⁶. W opinii na jego temat, napisanej 9 lat później stwierdzono m. in.: „Stosunek do naszej partii miał formalny. Z KW kontaktował się tylko z konieczności, gdy bez partii nie był w stanie danej sprawy przeprowadzić”²⁷. Zarzuty lekceważenia partii i niekonsultowania z nią podejmowanych decyzji i działań wysuwano także wobec wojewodów PPR-owskich: Wiktora Jaśkiewicza, Eugeniusza Iwańczyka-Wiślicza, Leonarda Borkowicza i Stanisława Żrałka²⁸.

Spośród 27 osób, które odeszły ze stanowiska wojewody przed 1950 r., aż 12 osób spotkał awans w hierarchii elity władzy. Największą karierę zrobił niewątpliwie wojewoda śląsko-dąbrowski, członek Biura Politycznego KC PPR-PZPR, Aleksander Zawadzki. Po opuszczeniu Katowic został sekretarzem KC PZPR i wicepremierem. Na stanowiska ministerialne awansowało jeszcze 7 innych osób, jednakże nie odgrywały one w rządzie istotniejszej roli. Józef Maślanka, Stanisław Janusz i Stefan Dybowski z SL byli klasycznymi figurantami z klucza partyjnego. Również Henryk Świątkowski (PPS), długoletni minister sprawiedliwości, a w latach 1948-1950 członek Biura Politycznego KC PZPR, w rzeczywistości miał niewiele do powiedzenia. Nieco silniejszą pozycję w swoich resortach mogli uzyskać Jan Dąb-Kocioł (minister rolnictwa) i Stanisław Tkaczow (minister leśnictwa). Faktycznym szefem resortu zdrowia był natomiast Jerzy Sztachelski, który pełnił funkcje rządowe aż do 1968 r. Poza nimi Wilhelm Garnarczyk (SL) był w latach 1947-1949 podsekretarzem stanu w Ministerstwie Oświaty. Trzech wojewodów trafiło na placówki dyplomatyczne: A. Ostrowski (Sztokholm), L. Borkowicz (Praga) i J. Prawin (Polska Misja Wojskowa w Berlinie). Dwóch innych po kilkunastu latach zdołało przebić się na wyższe stanowiska państwowe. Kazimierz Sidor został w 1956 r. posłem w Iranie, Roman Gesing w 1961 r. ministrem leśnictwa i przemysłu drzewnego. Stanisław Piaskowski był krótko przewodniczącym WRN w Olsztynie, następnie pracował w przedsiębiorstwie „Ruch” i Polskim Związku Łowieckim, a w latach 1957-62 był dyrektorem departamentu w Ministerstwie Gospodarki Komunalnej. Pozostałych 12 zdegradowanych wojewodów odsunięto zupełnie od pracy w administracji państwowej.

7 wojewodów opuściło swoje stanowiska wraz z likwidacją tego urzędu w 1950 r. Pełnili następnie niższe stanowiska urzędnicze. Tylko Piotr Szymanek sprawował w latach 1957-1959 funkcję przewodniczącego Prezydium WRN w Łodzi. 7 pozostałych kontynuowało pracę od maja 1950 r. jako przew. PWRN. Kazimierz Pasenkiewicz odszedł jednak już w lutym 1951 r. i poświęcił się pracy naukowej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Paweł Dąbek odsunięty w 1952 r., powrócił w 1956 r. na stanowisko przewodniczącego Prezydium WRN w Lublinie i utrzymał się na nim do 1969 r. Julian Horodecki w latach 1957-1969 był sekretarzem Rady Państwa PRL, w

²⁶ AAN, PPR, sygn. 295/XIV/5, k. 22.

²⁷ Tamże, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, sygn. 237/VII-5771, k. 439.

²⁸ Tamże, PPR, sygn. 295/XIV/5, k. 2, 28; BSK PZPR, sygn. 237/XXIII-346, akta S. Żrałka, k. 35.

praktyce zajmując się nadzorem nad pracą rad narodowych wszystkich szczebli. Na szczyty władzy wspięło się dwóch wojewodów z PZPR. Mieczysław Moczar po okresie przewodniczenia PWRN w Olsztynie (1950-1952), Białymstoku (1952-1954) i Warszawie (1954-1956) był wiceministrem, a następnie ministrem spraw wewnętrznych oraz w latach 1968-1971 sekretarzem KC PZPR. Bolesław Jaszczuk z Katowic awansował w 1952 r. na ministra energetyki. Zakończył swoją karierę jako sekretarz KC PZPR (1963-1970) i członek Biura Politycznego (1968-1970).

Wojewodowie i okręgowi pełnomocnicy rządu w latach 1944-1950 byli mocno zróżnicowani pod względem politycznym i społecznym. Reprezentowali wszystkie partie polityczne działające legalnie w okresie przejściowym na drodze do budowy w pełni totalitarnego systemu władzy w Polsce. Obok doświadczonych urzędników państwowych znaleźli się w tym gronie działacze ruchu komunistycznego i ludowego z wykształceniem podstawowym. Oczekiwano od nich dyspozycyjności wobec instrukcji płynących z kierownictwa PPR-PZPR. Wielu starało się mimo wszystko zachować jak największy zakres samodzielności. W związku z tym byli stopniowo usuwani ze stanowisk i z administracji państwowej. Dla kilkunastu osób stanowisko wojewody okazało się jednak odskocznią do dalszej kariery politycznej lub urzędniczej.

Резюме

Воеводы и окружные уполномоченные в первые годы Народной Польше (1944-1950).

В августе 1944 года в силу декрета Польского Комитета Народного Освобождения об учреждении властей общей администрации I и II инстанции была восстановлена должность воеводы как представителя правительства и начальника общей администрации на территории воеводства, основанной на довоенных юридических правилах. С марта 1945 года по май 1946 года на территории так называемых воссоединенных земель функционировала должность окружных уполномоченных правительства, которые в системе территориальной администрации занимали положение равнозначное воеводам. Должность воеводы была упразднена в мае 1950 г. после вступления в силу закона от 20 марта 1950 г., основанного на советских образцах. Автор рассматривает критерии назначения на должность воеводы и окружных уполномоченных правительства. Одновременно он воссоздает коллективный портрет 41 лиц, исполняющих изучаемые функции в 1944-1950 годы.